

Др Срђан Владетић,
редовни професор

УДК: 347.61/.64(37)
DOI: 10.46793/UPSSX.049V

DONATIO ANTE (PROPTER) NUPTIAS*

Резиме

Donatio ante (propter) nuptias представљао је имовину коју муж или неко други у његово име поклања жени, пре или ради венчања, која ће јој омогућити егзистенцију у случају престанка брака. У раду ће бити обрађено порекло и развој ове специфичне врсте поклона, од његове појаве у посткласичном праву, па закључно са Јустинијановим законодавством, као и његову правну регулативу која указује на приближавање и изједначавање са установом мираза, што је на крају резултирало променом имена – *donatio propter nuptias*.

Кључне речи: *donatio ante nuptias, dos, donatio propter nuptias.*

Поклон пре венчања (*donatio ante nuptias*)

У Јустинијановим Институцијама, као један од начина давања поклона међу живима (*inter vivos*), наводи се и *donatio ante nuptias* – поклон пре венчања, јер се чинио пре венчања, а никада после¹. Будући муж, или неко други у његово име, уз услов да брак буде закључен, давао би будућој жени поклон у сврху да се брак снабде увек потребним материјалним добрима, као и да се жена материјално обезбеди у случају престанка брака. Дакле, *donatio ante nuptias* се првенствено чинио са тачно одређеним материјалним циљем, а не из разлога природне наклоности према будућој жени².

Овај поклон био је непознат старим правницима јер је римско право дуго забрањивало поклоне између мужа и жене уз оправдање да љубав доводи до лакомисленог давања поклона које резултира умањењем

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

¹ I. 2, 7, 3.

² Sohm, R., *The Institutes of Roman Law* (translated by Ledlie, J.C.), Oxford at Clarendon Press, London, 1892, стр. 380.

имовине мужа и жене³. Вероватно под утицајем Истока, и хришћанске идеје о јединству супружника, као и у циљу да се заобиђе поменута забрана поклона између мужа и жене, *donatio ante nuptias* појавио се у посткласичном периоду као резултат активности млађих царева⁴.

Константин је конституцијама из 319. и 336. године одредио да вереник може дати поклон вереници у намери да учини извеснијим очекивање брака и прописао правила о враћању поклона у случају да брак не буде закључен.

У конституцији из 319. године која се односи на веридбу и предбрачне поклоне, изражено је неслагање са неким старим правилима. Најпре са правилом да ће сви поклони важити и без уписа у јавну евиденцију, односно и без њихове регистрације. Константин је прописао да ће поклони између вереника, као и поклони између свих других лица, важити једино ако су регистровани⁵. Незадовољство је постојало и у вези са старим правилом да су предбрачни поклони ваљани чак и ако не дође до брака⁶. У том погледу одређено је да се има поступати на следећи начин. Мушкарац који не узме вереницу за жену, не може захтевати назад оно што је поклонио на име веридбе. Ако је разлог за несклапање брака потекао од веренице, вереник или његов наследник могу захтевати да им се предбрачни поклон врати у вредности у којој је дат, без икаквих умањења. Ово правило се примењивало и када је поклон учинила вереница, а до брака није дошло из разлога на страни вереника⁷.

Конституцијом из 336. године Константин је одредио да, ако вереница добије поклон на име веридбе и приликом закључења веридбе прими веренички пољубац (*interveniens osculum*), а онда умре неко од вереника пре венчања, половину ће добити преживели вереник, док ће другу половину добити наследници преминулог вереника. У случају да вереница није примила веренички пољубац, а неко од вереника умре, поклон ће бити враћен поклонодавцу и његовим наследницима. Уколико је поклон дала вереница, што се ретко дешавало, па неко од вереника премине, без обзира да ли је било вереничког пољупца, поклон неће важити, а својина на њему биће пренета жени или њеним наследницима⁸.

Затим је Теодосије I, конституцијом из 389. године најпре нагласио да је Царско величанство дужно да прописима које доноси обезбеди и оне који још увек нису рођени, односно да је врхунски циљ ове конституције

³ *D. 24, 1, 1.*

⁴ *I. 2, 7, 3; Jolowitz, H.F., Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge at the University Press, 1954, стр. 274; Kaser, M., Roman Private Law (a translation by Dannenbring R.), London, Butterworths, 1968, стр. 255.*

⁵ *Cod. Theod. 3, 5, 1.*

⁶ *Cod. Theod. 3, 5, 2; C. 5, 3, 2, 15.*

⁷ Исто. Види Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2021, стр. 187-188.

⁸ *Cod. Theod. 3, 5, 6; C. 5, 3, 2, 16; Станковић, Е., Владетић, С., нав. дело, стр. 188.*

интерес будућег порода⁹. У складу с тим, одредио је да, уколико брак престане смрћу мужа, удовица која је ступила у други брак, поштујући законом предвиђени рок жаљења од годину дана (*tempus lugendi*), има обавезу да сву имовину коју је добила од преминулог мужа (укључујући и предбрачни поклон) несмањено пренесе у својину деци коју је с њим изродила, а њој над том имовином остаје плодоуживање¹⁰. Затим је конституцијом Теодосија II из 439. године предвиђено да ће се и очеви придржавати ових правила (из конституције Теодосија I), са истим поштовањем, када је у питању имовина мајке, односно уколико брак престане смрћу жене и из њега има живе деце, муж мора да поштује прописе у погледу мираза и друге имовине преминуле жене и да ту имовину пренесе на децу, а њему припада плодоуживање¹¹.

Тиме су начињени први кораци ка изједначавању правила која су важила за поклон пре венчања и мираза¹². Предбрачни поклон почео је, као и мираз, да служи као инструмент који гарантује егзистенцију жени након престанка брака, али и њеној деци.

У том правцу ишли су цареви Лав I и Мајоран. Лав I је одредио да ће, у случају смрти жене или мужа, он или она имати право, не на исти износ, већ на исти удео из мираза, односно предбрачног поклона¹³. У шестој Новели цара Мајорана речено је да се нужно мора водити рачуна да једнаки услови, на обе стране, обавежу и мушкарца и жену који ће се ујединити у брачној заједници, односно да ће будућа жена знати да никада неће платити по основу мираза мање него што ће добити као предбрачни поклон. Такође, упозорене су девојке, њихови родитељи и сва друга лица која желе да се венчају да ће, ако склопе брак без мираза, обе стране бити погођене инфамијом, те се, на тај начин створена заједница неће сматрати браком, нити ће деца рођена у таквој заједници бити сматрана законитом¹⁴.

Поклон ради венчања (*donatio propter nuptias*)

Пошто је било допуштено да се мираз повиси и после венчања први је цар Јустин у једној конституцији одредио да ће, ако после венчања (дакле, током брака), жена, или неко други у њено име повећа износ мираза, бити

⁹ *Cod. Theod.* 14, 1; C. 5, 9, 5; C. 6, 61, 3.

¹⁰ C. 3, 8, 2.

¹¹ *Nov. Theod.*, 14, 1-2.

¹² *Nov. Theod.*, 14, 3. Упореди Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, стр. 167-168.

¹³ C. 3, 8, 2.

¹⁴ *Nov. Theod.*, 6, 9.

дозвољено мужу или неком другом у његово име да увећа износ поклона пре венчања (*donatio ante nuptias*), и то у мери у којој је увећан мираз¹⁵.

Јустинијан је у својим Институцијама прихватио ово решење, нагласивши да је назив „пре венчања” неспретан јер је поклон могао да се повиси и после венчања, те је одредио да се правила попуне и уреде називи у складу са стварним стањем. У том смислу, у Институцијама је предвиђено да ће се поклон моћи, не само повисити, него бити установљаван и током брака, и да се неће звати *donatio ante nuptias* (поклон пре венчања), већ *donatio propter nuptias* (поклон ради венчања). Као што је мираз могао да буде не само повишен, него и одређен после венчања (док траје брак), тако је и поклон ради венчања могао не само да претходи венчању, него да се и повиси и одреди после венчања¹⁶. То није био обичан поклон, већ поклон учињен због мираза и брака, који се ни према имену, ни према суштини не разликује од мираза¹⁷.

Оваквом регулативом поклон ради венчања изједначен је са миразом, па је посматран као *contrados*, односно као мираз који муж даје жени¹⁸. Поклон ради венчања и мираз, су, у суштини, постали корелативни један другоме.

Поклон ради венчања морао је бити регистрован у суду, односно морала је бити састављена писана исправа о поклону (*insinuatio*). У Јустинијаново време умножиле су се притужбе жена о преварама мужева који намерно занемарују обавезу регистравања поклона у суду како би их они уживали и оставили жене без правне заштите¹⁹. Зато је цар одредио да се регистрација поклона може учинити и касније, у било ком периоду током трајања брака²⁰.

Као што се женин отац никако није могао ослободити законске обавезе на давање мираза, тако ни мужевљев отац није могао да избегне законску обавезу на давање поклона, јер обојица, и женин отац и мужевљев отац, мираз, односно поклон дају у корист свог потомства²¹.

Donatio ante nuptias или *donatio propter nuptias* (као што смо видели, овај назив је прихватљивији), током трајања брака остајао је у својини мужа, који је управљао том имовином и могао да користи њене плодове и приходе. Међутим, када је у питању непокретна имовина било је изричито забрањено мужу да располаже овом имовином, на било који начин, или да

¹⁵ С. 5, 3, 19; I. 2, 7, 3.

¹⁶ I. 2, 7, 3.

¹⁷ С. 5, 3, 20, 3-4.

¹⁸ С. 5, 3, 20, 2.

¹⁹ С. 5, 3, 20 пр.

²⁰ С. 5, 3, 20, 8. Као што је наведено, дужност регистрације поклона увео је Константин, а Јустинијан је то поновио, уз измену да је регистрација обавезна уколико вредност поклона прелази 500 солида (I. 2, 7, 2).

²¹ D. 23, 3, 9, 3; С. 5, 11, 7, 2.

је оптерећује. Уколико би се десило да је имовина продата или оптерећена хипотеком, судије су, пре ступања на снагу Јустинијановог законодавства, одобравале жени повраћај путем реивиндикационе тужбе (*rei vindicatio*). Ипак, она није било толико делотворна, нарочито ако би се у улози купца или повериоца нашла нека моћна личност²².

Зато је Јустинијан одредио да се ова забрана у погледу располагања и залагања поклоњене непокретне имовине мора апсолутно поштовати, те да се будући купци и повериоци немају чему надати, јер жена нема никакве користи од тога. Чак и ако жена пристане на продају или оптерећење због дуга, сматраће се да такав договор не постоји, јер се на тај начин спречавају лукави мужеви, повериоци и купци да наведу жену да ради против сопствених интереса²³.

Полазећи од тога да принципи правде и правичности не могу бити задовољени ако се стране међусобно обману у пословној трансакцији, Јустинијан је одредио да вредност поклоне ради венчања мора одговарати вредности мираза. Уколико је једна страна богатија од друге, дозвољено јој је да другој страни изрази наклоност кроз мираз или поклон ради венчања, користећи другачији метод који је признат законом²⁴.

Ако је муж због дугова запао у сиромаштво, а његова жена жели да се брине о себи и задржи имовину из мираза и поклоне ради брака која је оптерећена залогом, могла је да захтева да јој се преда мираз и поклон ради брака, из којих ће издржавати себе, мужа и децу, али под условом да не отуђи имовину за време њеног живота и док брак између њих постоји²⁵.

Уколико је брак престао због смрти мужа или разводом због разлога насталих кривицом мужа, а у браку није било деце, поклон учињен ради венчања добиће у својину жена. Када је брак, у коме нису рођена деца, престао услед смрти жене или разводом до кога је дошло њеном кривицом, поклон остаје мужу. Међутим, ако је брак из наведених разлога престао, а у њему је било деце која су и даље жива, поклон учињен ради венчања добиће деца у својину, а муж или жена имаће плодуживање, у зависности од узрока престанка брака²⁶. Иначе, удовице које се не удају други пут, одувек су уживале поштовање чланова заједнице, који су се, према Плутарховим речима, „ревностно старали о закључењу првог брака, док је други брак, нарочито када су у питању удовице, пратило њихово подозрење”²⁷.

²² *Nov. Iust.*, 61, pr.

²³ *Nov. Iust.*, 61, 1.

²⁴ *Nov. Iust.*, 97, 1.

²⁵ *C. 5, 12, 29.*

²⁶ *Nov. Iust.*, 98, 1.

²⁷ Plutarchus, *Quaestiones Romanae*, 105 (*Plutarchs Romane Questions*, by Holland P; Jemon, F.B., London: D. Nutt, 1892).

Овакво уређење питања коме ће припасти поклон ради венчања у случају престанка брака изражено у Јустинијановим Новелама, свакако показује тежњу да се жени обезбеди издржавање после престанка брака. Али, оно показује да је крајњи циљ ових прописа исти као и онај који је Теодосије исказао у конституцији из 389. године, а то је интерес рођене, па чак и нерођене деце²⁸. Уосталом, Јустинијан је то потврдио на неколико места у Кодексу²⁹. Узмимо, за почетак, пример где је брак престао смрћу жене или мужа, или, разводом до којег је дошло кривицом мужа или жене, а у њему није било деце. Тада ће поклон ради венчања припасти мужу или жени у својину и моћи ће тај поклон, између осталог, искористити при закључењу другог брака из којег ће се можда изродити деца. Плутархово сведочанство о подозрењу заједнице кад је у питању други брак удовице је драгоцен, али немогуће је због тога претпоставити да је та иста заједница гледала једнако на удовицу која има децу са покојним мужем и на ону која је без деце. Шта више, вероватније је да су, због будућег порода, родитељи, рођаци и већина чланова заједнице подржавали удовицу без деце да закључи други брак. То посредно произилази и из треће главе 127. Јустинијанове Новеле која каже да „жене које не склапају други брак вреде већег удела од оних које то ураде”. Зато је наредио да тамо где се жена која је изгубила мужа уздржи од поновне удаје, имаће, као и раније, право на плодоуживање поклоне учињеног ради венчања, али и својину на уделу који једнак уделу једног њеног детета, те ће се под овим околностима сматрати да заузима положај детета. Ово правило примењивало се не само на мајке, већ и на очеве који не склопе други брак после женине смрти³⁰. Очигледно је да у овом тексту није реч о удовицама без деце, већ о удовицама са децом које су решиле да до краја живота остану у том положају, и тиме искажу пијетет према покојном мужу и њиховом заједничком породу, и храбро се суоче са тешкоћама самосталног подизања деце, те им је Јустинијан исказао велико поштовање у моралном и материјалном смислу (као и удовцима са децом). Када је реч о престанку брака у коме је било деце, из Новеле недвосмислено произилази да је крајњи циљ заштита интереса деце.

²⁸ Што се у литератури редовно заобилази.

²⁹ *C.* 5, 9, 5; *C.* 6, 61, 3

³⁰ *Nov. Iust.*, 127, 3.

Srđan Vladetić, Ph.D.,
Full-time Professor

DONATIO ANTE (PROPTER) NUPTIAS

Summary

Donatio ante (propter) nuptias presents the assets that husband, or someone else on his behalf, has given, as a present, to a wife, before or in the purposes of marriage, that will enable her existence in the cases where marriage no longer lasts. In this work origins and development of this specific form of present will be presented, since postclassical law until Iustinian's legislation and its legal regulation that will show graduate closing and equalizing with institute of dowry which, at the end, resulted in changing of the name - donatio propter nuptias.

Key words: *donatio ante nuptias, dos, donatio propter nuptias.*

Литература

- Eisner, B. – Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.
Јустинијанове Институције, прево с латинскога на српски др Лујо Бакотић, Београд, Књијар издавач Геца Кон, Београд, 1912.
Jolowitz, H.F., *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, Cambridge at the University Press, 1954.
Kaser, M., *Roman Private Law* (a translation by Dannenbring R.), London, Butterworths, 1968.
Plutarch's Romane Questions, by Holland P; Jemon, F.B., London: D. Nutt, 1892).
Sohm, R., *The Institutes of Roman Law* (translated by Ledlie, J.C.), Oxford at Clarendon Press, London, 1892.
Станковић, Е. - Владетић, С., *Римско право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, 2021.
The Theodosian Code and Novels and the Simmondian Constitutions (a translation with commentary, glossary, and bibliography by Pharr, C.), Greenwood Press, New York, 1954.
Corpus iuris civilis, Trieste, 1782.
Watson, A., *The Digest of Justinian*, Vol. 2, University of Pensilvania Presss, Philadelphia, 1998.